

Kärsämäki 2022

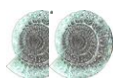
Hankilannevan tuulivoimapuiston
laajennuksen
arkeologinen inventointi

Hans-Peter Schulz

KESKI-POHJANMAAN ARKEOLOGIAPALVELU

Tiivistelmä

Keski-Pohjanmaan Arkeologiapalvelu suoritti arkeologista inventointia Kärsämäen Hankilannevan tuulivoimapuisto laajennusalueella, johon on suunniteltu on yht. 6 tuulivoimapaikkaa. Työn tilaajat ovat Puhuri Oy ja FCG Finland Consulting Group Oy. Työn tekivät FM/MA Hans-Peter Schulz, ja FM Stephan Schulz (Gis-sovellukset maastossa) 29.5.2022, yht. 2,3 henkilötyöpäivää. Hankealue sijaitsee Kärsämäen keskustaajamasta n. 9 - 12 km lounaaseen. Alueen pinta-ala on yht 4692 ha, sille on suunniteltu enintään 6 tuulivoimalaa.

Hankealueelta tunnettiin ennestään yksi muinaisjäännöskohde, joka sijaitsee alueen etelärajalla ja samalla Haapajärven ja Kärsämäen kunnanrajalla: Haapajärvi Karsikkamäen kangas (tunnus 1000032458); rajakivi johon on hakattu kruunu ja vuosiluku 1760.

Inventoinnissa 2022 kartoitettiin lisäksi 2 uutta tervahautakohdetta, joissa on yht. 4 tervahautaa ja 1 kiuas. Hankkeella voisi olla vaikutusta muinaisjäännöskohteeseen 1, alakohde 1-3 sijaitsee noin 70 m luoteeseen voimalapaikasta. Kohde on otettava huomioon pystytysalueen suunnittelussa.

Sisällysluettelo

	S.
1. Perustiedot.....	3
2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät.....	4
3. Alueen maisema, topografia ja geologia.....	6
3.1 . Maastokuvaukset ja valokuvat.....	7
4. Alueen maankäytön historia.....	9
6. Tulokset ja yleiskartta kohteet.....	10
7. Kohdehakemisto.....	11
8. Kohdekuvaukset.....	12
10. Aineistoluettelo.....	15

1. Perustiedot

Inventointialue: Hankilannevan tuulivoimapuiston laajennuksen suunnittelualue Kärämäen kunnassa, alueen pinta-ala on yht 4692 ha, sille on suunniteltu enintään 6 tuulivoimalaa. Hankealue sijaitsee Kärämäen keskustaajamasta n. 9 - 12 km lounaaseen.

Tilaaaja: Puhuri Oy ja FCG Finland Consulting Group Oy

Hankeomistaja: Puhuri Oy

Inventoinnin laji: Osainventointi

Kenttäyöaika: 29.5.2022, yht 2,3 henkilötyöpäivää

Karttanumerot: TM35-lehtijako: Q4324L,
vanha yleislehtijako: 3322 03, 06

Korkeus: n. 120 - 142 m mpy

Koordinaattijärjestelmä: ETRS-TM35 FIN -tasokoordinaatisto

Kopio raportista: Museoviraston arkisto ja Pohjois-Pohjanmaan museo (digitaalinen kopio)

Aiemmat tutkimukset:

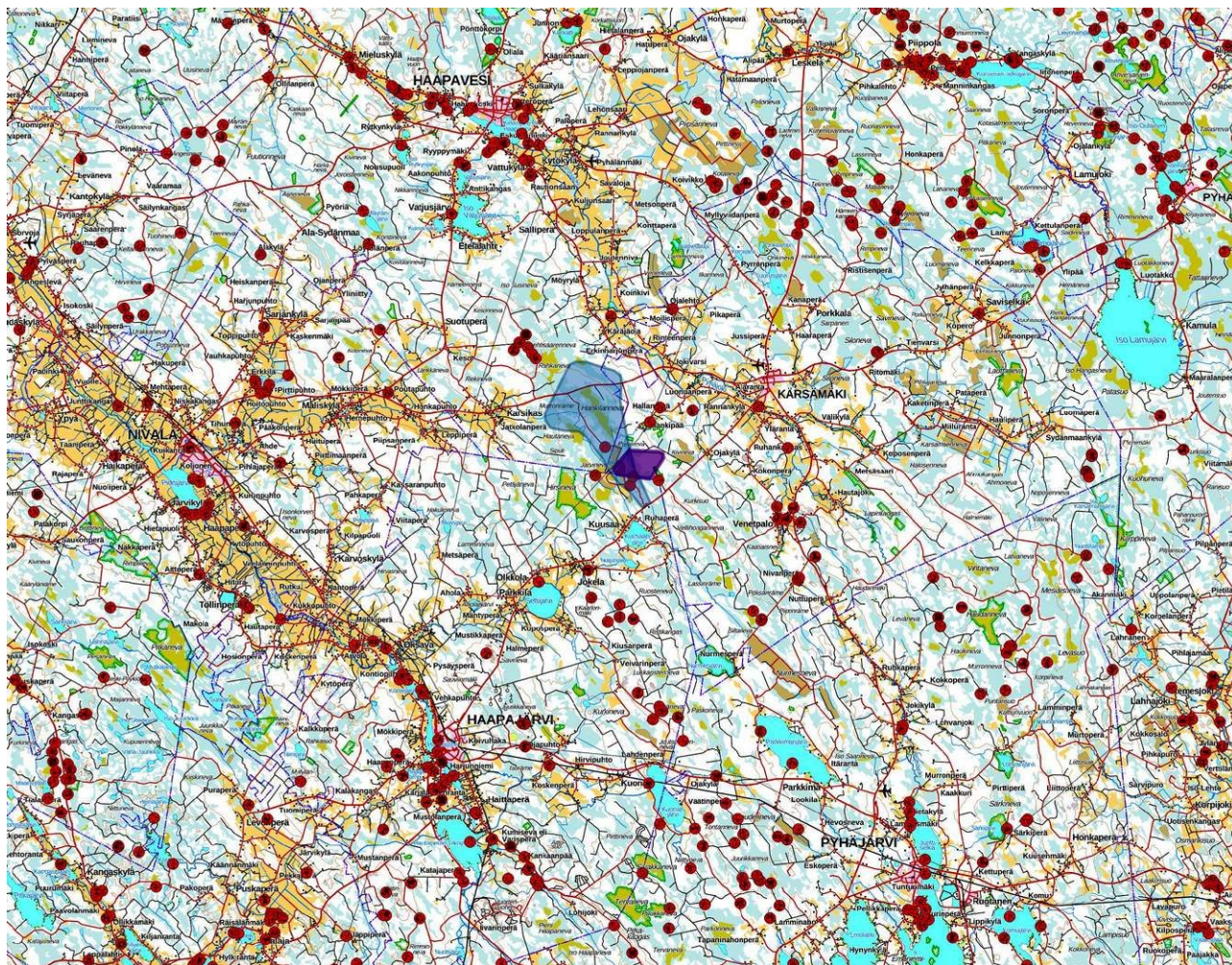
inventointi Mika Sarkkinen 1995 (Kärämäki)

inventointi H.-P. Schulz 2013 (kaikki kunnat, valtion talousmetsät)

inventointi H.-P. Schulz 2014 Haapavesi_Kärämäki Hankilannevan tuulivoimapuisto

tarkastus 2020 Marika Kostamovaara,

inventointi H.-P. Schulz 2021 Riitamaan ja Nurmesnevan tuulivoimapuistot sekä ulkoinen sähkönsiirto-linjausRiitamaa–Pysäysperä

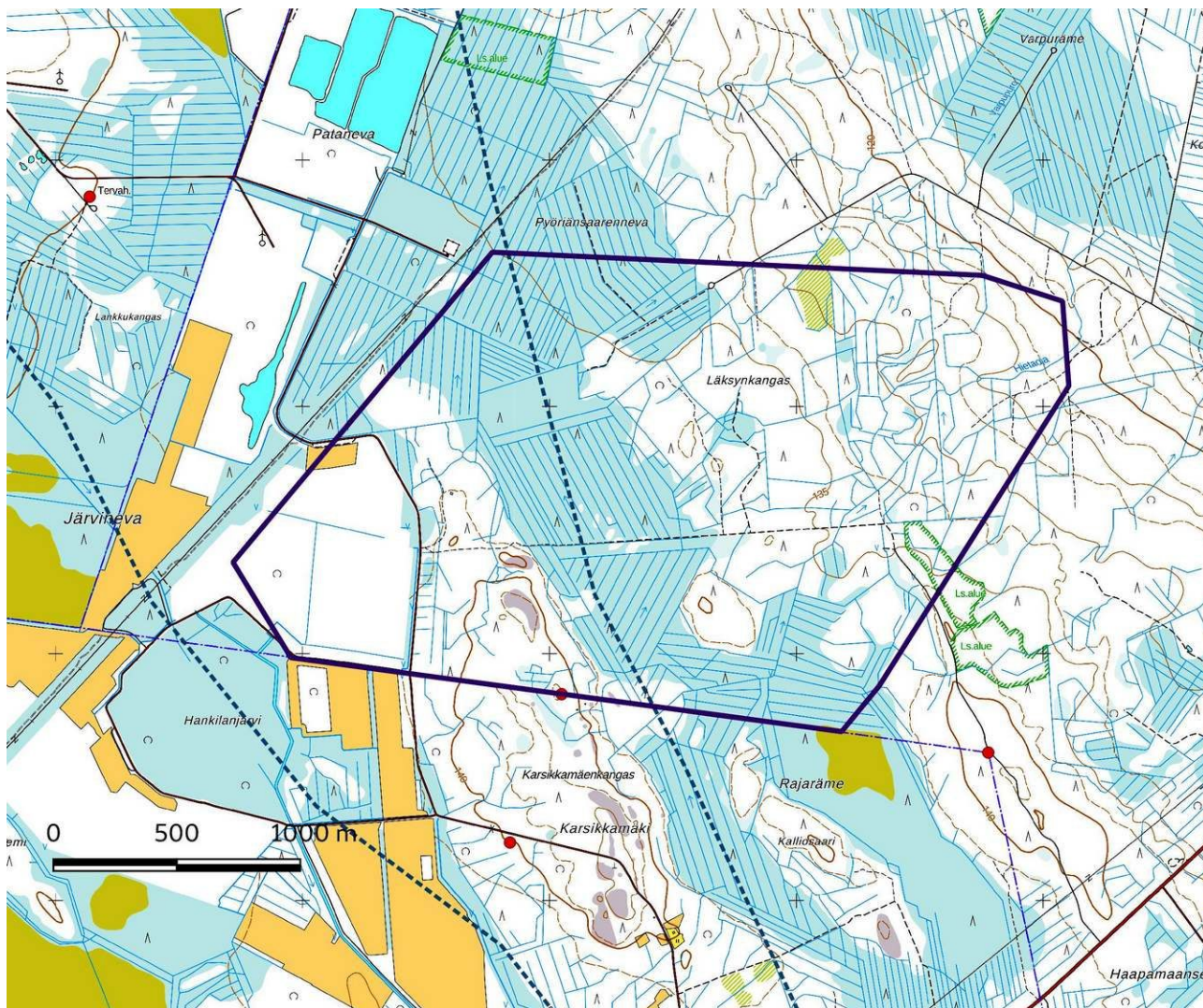
Kartta 1. Hankealueen sijainti. Inventointialue 2022 violettina, vuoden 2014 inventointialueen 2014 vaaleansinisenä Mj-rekisteriin merkityt kohteet punaisena pisteinä. Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 1:20 000, 7/2022

2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät

Haapajärven ja Kärämäen Hankilannevan tuulipuistolle on suunnitteilla laajennus, joka sijaitsee kokonaan Kärämäen kunnassa, alueen pinta-ala on yht 4692 ha, sille on suunniteltu enintään 6 tuulivoimalaa. Hankealue sijaitsee Kärämäen keskustaajamasta n. 9 - 12 km lounaaseen.

Aivan hankealueen etelärajalla sijaitsee yksi muinaisjäännöskohde (Karsikkamäen kangas, tunnus 1000032458,) kyseessä on Haapajärven ja Kärämäen rajalla sijaitseva historiallinen rajamerkki, suuri maakivi, jos on kruunuhakkaus ja vuosiluku 1760. Lähistöllä on toinen rajakivi sekä 3 tervahautaa.

Kartta 2. Hankealue, alueen raja 2022 merkitty violetina viivana, vuoden 2014 inventointialueen 2014 raja sinisellä katkoviivalla. Tunnetut muinaisjäännökset ja löytöpaikat violetina pisteinä Museoviraston rekisteriportaalin mukaan. Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 1:20 000, 7/2022

2.1. Esiselvitys

Muinaisjäännösten paikallistaminen ja arviointi perustui lähiseudulla aikaisemmin tehtyjen arkeologisten selvitysten tuloksiin ja Museoviraston ylläpitämän rekisteriportaalin tietoihin. Näiden tietojen lisäksi esiselvityksessä käytettiin eri aineistoja, joiden avulla tunnistettiin muinaisjäännösten sijainnin kannalta otolliset alueet. Esihistoriallisten kohteiden osalta kaukokartoituksessa keskeisiä aineistoja ovat GTK:n kallio- ja maaperäkartat, Maanmittauslaitoksen ortoilmakuvat, korkeusmalli sekä laserkeilausaineiston pistepilviaineisto. Laserkeilausmenetelmä tuottaa tarkkaa tietoa kohteensa pinnanmuodoista, ja menetelmän avulla voidaan paikantaa lähinnä erilaisia kuoppakohteita, kuten asumuspainanteita, tervahautoja ja hiilimiiluja tai isoja vallirakenteita. Historiallisen ajan kohteita etsittiin topografian, kirjallisuustietojen, perimätiedon, paikannimistön ja internetis-

tä löytyvän historiallisen karttamateriaalin avulla, kuten pitäjänkarttojen, rajakarttojen, tie- ja liikennekarttojen, sotilaskarttojen avulla. Alueesta laadittujen vanhimpien peruskarttojen avulla arvioitiin kohteiden säilyneisyyttä ja maankäytön vaikutuksia mahdollisiin muinaisjäännöksiin. Vanhin laadittu inventointialueen kattava peruskartta on vuodelta 1963.

Kartta 3. Ortokuva; tuulivoimapuiston hankealue merkitty violettina viivana, . Muut selitykset ks kartta 2.. Maanmittauslaitoksen ortokuvat 12/2021; >wms-server,<http://tiles.kartat.kapsi.fi/ortokuva?>

2.2. Maastoinventointimenetelmät

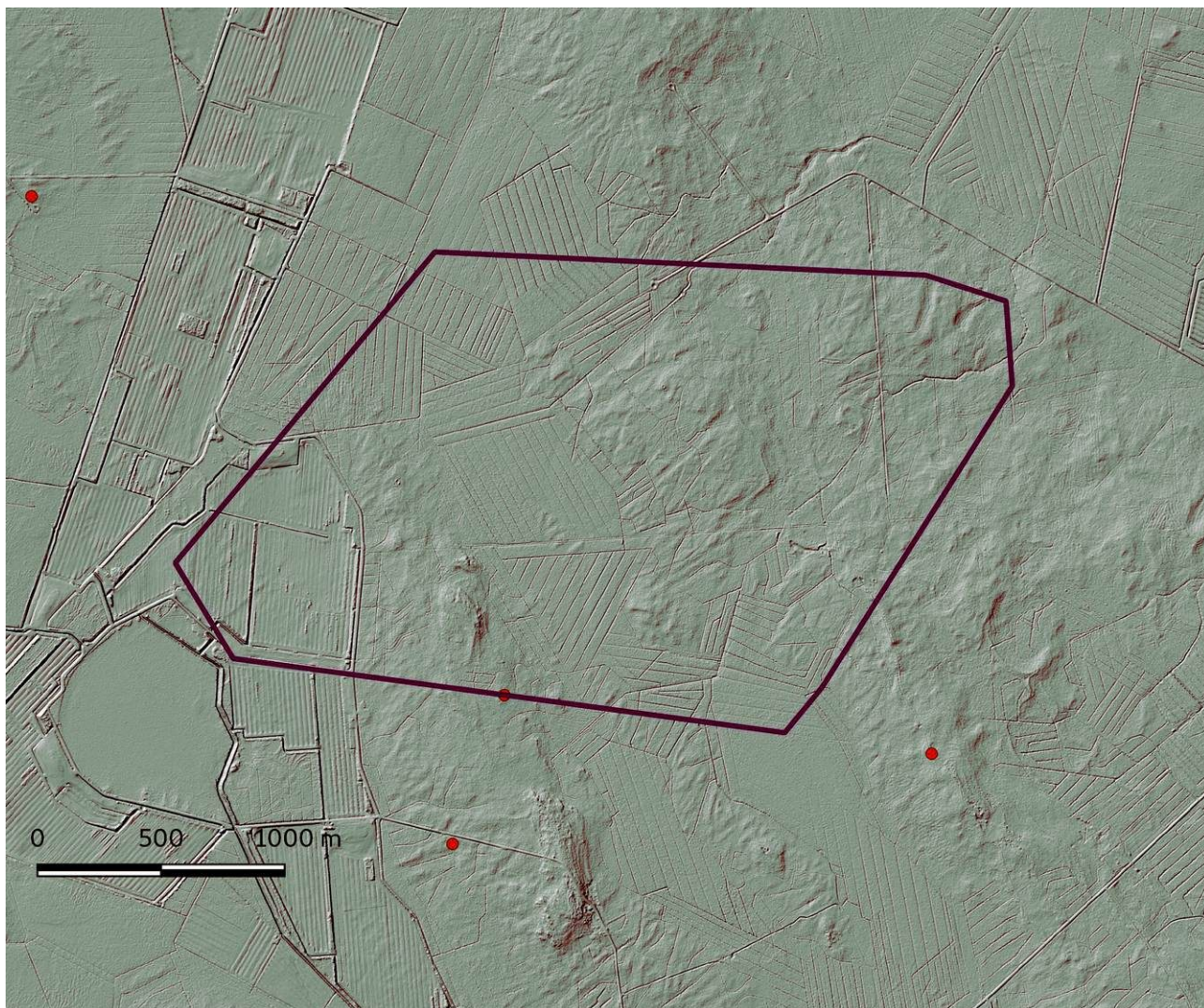
Maastoinventoinnissa tarkastettiin voimalapaikat 200 m:n säteellä, olemassa olevien metsäteiden lähiympäristö noin 20 – 40 leveällä vyöhykkeellä maastosta riippuen sekä arkeologisesti otolliset alueet tarkasti eli osa kuivista kankaista ja kallioista. Muuten aluetta inventointiin yleispiirteisemmin. Maaperää tarkastettiin pääosin ojien leikkauksista, rakenteiden syntytapaa ja ikää selvitettiin kairaamalla, hiekka-alueita ei esiinny juuri lainkaan tarkastetuilla paikoilla ja maasto on pääosin hyvin kivikkoista, joten koepistoja tehtiin vain muutamia. Havaitut muinaisjäännökset ja suunniteltuja rakentamisen alueita valokuvattiin ja niistä kirjattiin maasto- ja maisemaselvityksiä.

3. Alueen maisema, topografia ja geologia

Hankealue sijaitsee Pyhäjokilaakson maatalousmaiseman lounaispuolella melko tasaisella soistuneella pohjajamareenialueella. Vajaa puoli alueesta on suota tai ojitettua rämettä, alueen länsireunan tuntumassa on laaja käytöstä pois jäänyt turvetuotantoalue. Maaperä on muutoin pääosin lajittumatonta pohjajamareenia, eteläosaan ulottuu leveämpi pohjajamareeniharjanne; Karsikkamäki, jossa on useita kalliopaljastumia. -Alueen itäreunalla on matala sora/hiekkaharjanne. Vesistöjä alueella ei ole.

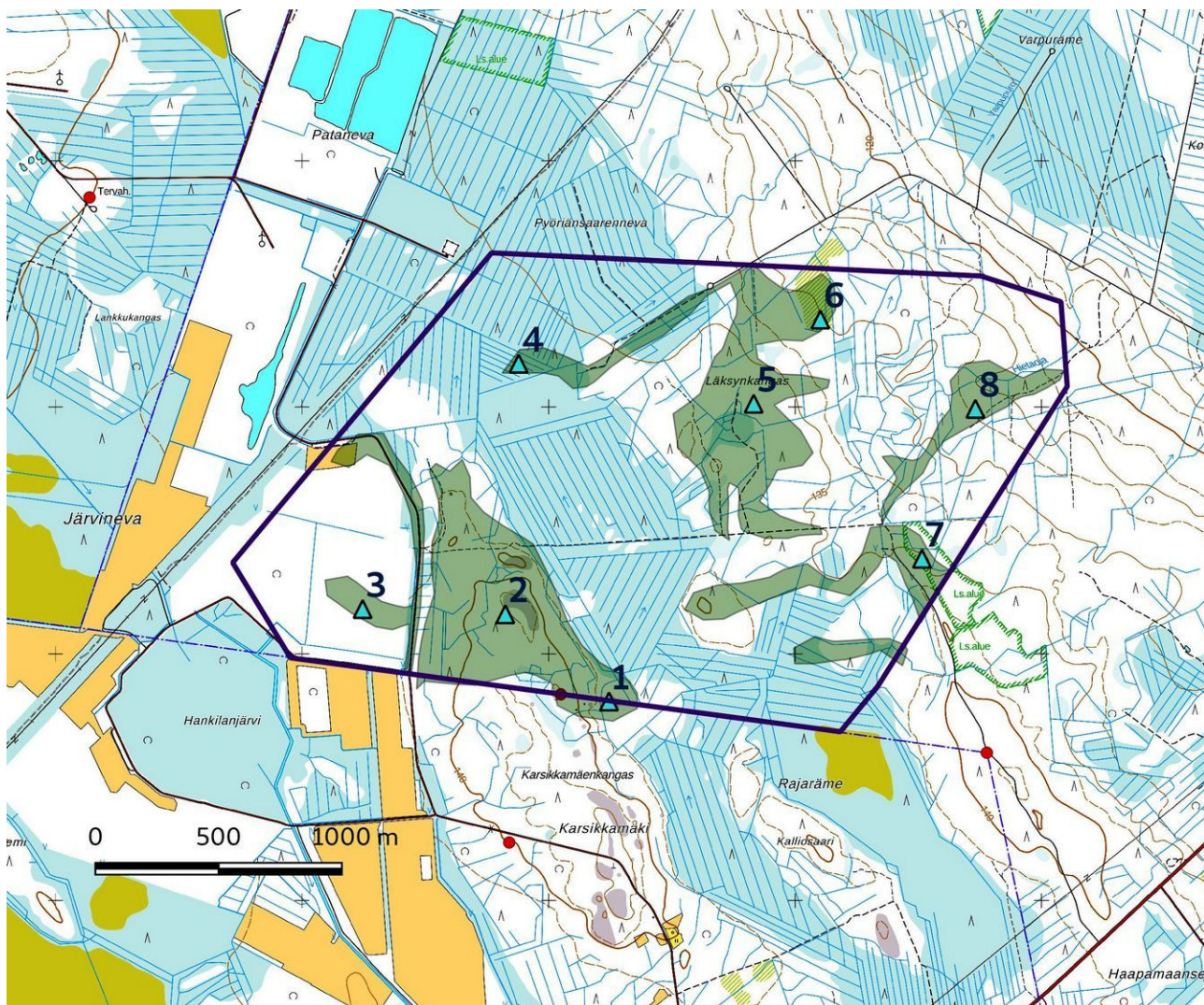
Korkeuserot ovat hyvin pienet, alle 2 m / 100 m,. Kuivat kankaat ja ojitetut rämet ovat miltei kokonaan metsätalouskäytössä.

Kartta 4. Laserkeilausaineistoon perustuva vinovalovarjoste 2 m DEM:. Hankealueiden raja violetilla viivalla; mjr-kirjaston kohteet punaisilla pisteillä. Maanmittauslaitoksen vinovalovarjostetasteri ; 7/2022.

3.1. Maastokuvat

Karta 5. Inventoidut alueet ja valokuvauspaikat. Inventoidut alueet vihreällä, kuvauspisteet 1–8 turkoosina kolmioina. Hankealueen raja violetina viivana. Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 1:20 000; 7/2022.

Kuva 1. Karsikkamaen kallioaluetta.

Kuva 2. Voimalapaikka kallioalueella.

Kuva 3. Voimalapaikka entisellä turvetuotantoalueella.

Kuva 4. Voimalapaikalla rämeellä alueen luoteisosassa.

Kuva 5. Voimalapaikka Lässynkankaalla.

Kuva 6. Taivaanvuohi voimalapaikan alueella.

Kuva 7. Soraharjanne alueen itärajan tuntumassa.

Kuva 8. Voimalapaikka rämeellä alueen koillisosassa

4. Alueen maankäytön historia

Alueen korkeimmat kohdat nousivat noin 9000 vuotta sitten merestä, maaperänsä ja topografiansa perusteella seutu ei ollut otollista esihistorialliselle asutukselle. Varmaankin alueella on metsästetty ja hankittu erilaisia raaka-aineita; tästä toiminasta ei kuitenkaan jää jälkiä maastoon. Noin 7800 vuotta sitten syntyi Kärämäellä nykyisen Pyhäjokilaakson kohdalla kapea vuono, jonka muinaisilta rannoilta tunnetaan yhden kivikautisen asuinpaikan, seudulta on lisäksi useita kivikautisia irtolöytyjä. Pronssikautisia tai rautakautisia löytöjä ei tunnetta alueelta..

Kiinteä maatalousasutus syntyi alueelle 1500-luvun alkupuolella. Vuoden 1548 maakirjassa on mainittu 2 verotaloa Kärämäellä (J. Tulkku 1998). Asutus voimistui Pyhäjoen varrella, vasta 1800-luvun alkupuolella taloja perustettiin syrjäseudulle (esim. Karsikas hankealueen länsipuolella). Pitäjänkarttaan (1870-luku) ei ole merkitty taloja hankealueen läheisyyteen.

Vuoden 1962 peruskartassa näkyy taloja ja viljelyksiä alueen itäpuolella. Varsinainen hankealue oli silloin pääosin metsätalouskäytössä, merkkejä muusta maankäytössä ei näy.

Kartta 4. Hankealue; Ote pitäjänkartasta Kärämäki 1874 , Rajamerkki kohde 3 näkyy kartalla (turkoosi nuoli)

5. Tulokset

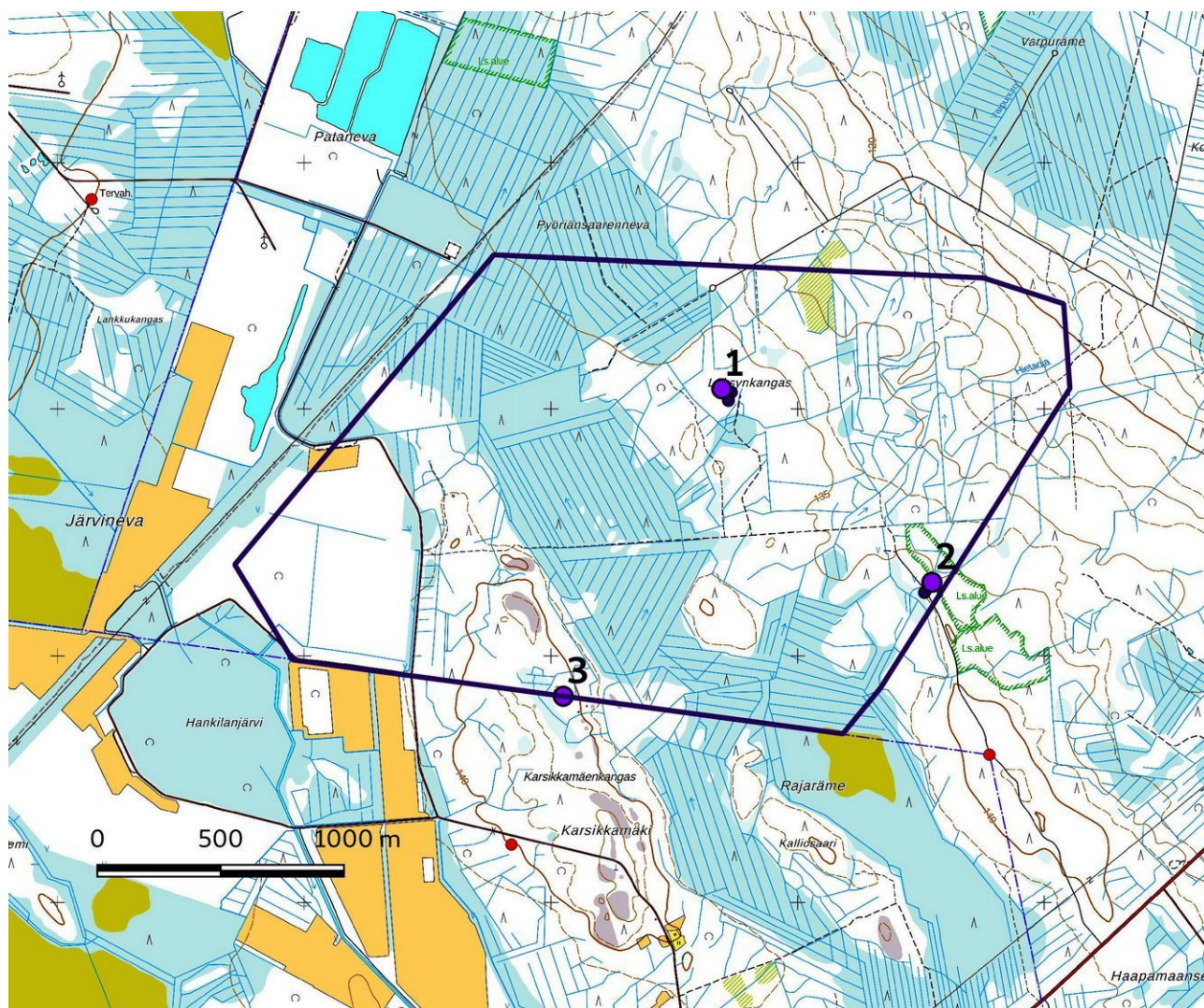
Hankealueelta tunnettiin ennestään yksi muinaisjäännöskohde, joka sijaitsee alueen etelärajalla ja samalla Haapajärven ja Kärämäen kunnanrajalla: Haapajärvi Karsikkamäen kangas (tunnus 1000032458); rajakivi johon on hakattu kruunu ja vuosiluku 1760.

Inventoinnissa 2022 kartoitettiin lisäksi 2 uutta tervahautakohdetta, joissa on yht. 4 tervahauta ja 1 kiuas. Hankkeella voisi olla vaikutusta muinaisjäännöskohteeseen 1, alakohde 1-3 sijaitsee noin 70 m luoteeseen voimalapaikasta. Kohde on otettava huomioon pystytysalueen suunnittelussa.

Lestijärvellä 16.8. 2022

Hans - Peter Schulz

Hans-Peter Schulz

Kartta 5. Kohteet 1-3. Alakohteet sinisenä pisteinä. Hankealueen raja violetina viivana. Maanmittauslaitoksen peruskarttarasteri 1:20 000; 7/2022.

6. Kohdehakemisto

Kohde	Sivu	Mj-tyyppi/ tyypin tarkenne	ajoitus	lkm	Status
1. Läksynkangas	11	työ- ja valmistuspaikat, tervahaudat 2 kpl tervapirtin kiuas	historiallinen	3	MJ
2. Rajaräme koillinen	13	työ- ja valmistuspaikat, tervahaudat 2 kpl	historiallinen	2	MJ
3. Karsikkamäenkangas	14	Kivirakenteet, rajamerkit, hakkaukset	historiallinen	1	MJ

7. Kohdekuvaukset

1. Läksynkangas			
MJ-rekisteri		Aiemmat tutkimukset	
Laji	Kiinteä muinaisjäännös	Ajoitus yleinen	Historiallinen
Tyyppi	työ- ja valmistuspaikat, asuinpaikat	Ajoitustarkenne	Uusi aika
Tyypin tarkenne	tervahaudat 2 kpl tervapirtin kiuas	Koordinaatit ETRS-TM35FIN; Z: m mpy	P: 7090082 I: 430691 Z: 133

Kuvaus:

Kohde sijaitsee tasaisella rehevähköllä kankaalla alueen pohjoisosassa. Pohjoisimpana on tervahauta 1-1, sitä n. 30 m itäkaakkoon tervapirtin kiuas 1-2 ja sitä 30 m etelään tervahauta 1-3. Osittain ojitettu nuorta kasvatusmetsää:

Alakohteet:

tervahauta 1-1, halkaisija 14 m, halssi suuntautuu etelään P: 7090082 I: 430693

Tervapirtin kiuas, 1-2; 2 x 1,8 x 0,6 m. Humuksen alla palaneita kiviä, hiiltä ja nokimaata

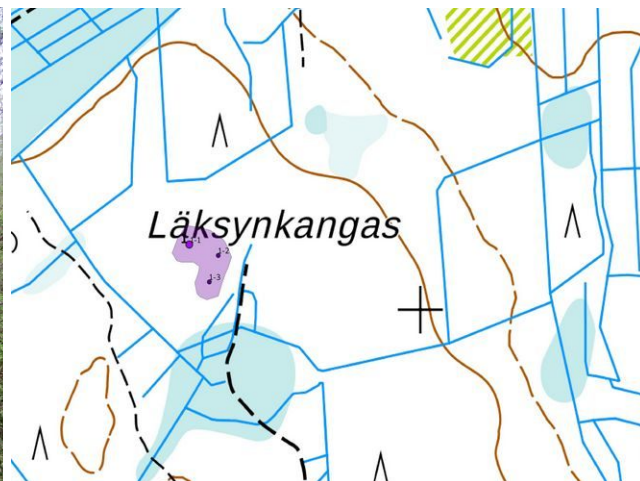
P: 7090068 I: 430730

tervahauta 1-3, halkaisija 12 m, halssi suuntautuu länteen

P: 7090035 I: 430718

Kohde 1-1 tervahauta

Kohde 1 MML:n peruskarttarasteri 1:20 000, 8/2022.

Kohde 1-2 kiuas.

Kohde 1-3 tervahauta

2. Rajaräme koillinen

MJ-rekisteri		Aiemmat tutkimukset	
Laji	Kiinteä muinaisjäännös	Ajoitus yleinen	Historiallinen
Tyyppi	Kivirakenteet	Ajoitustarkenne	Uusi aika
Tyyppin tarkenne	Rajamerkki	Koordinaatit ETRS-TM35FIN; Z: m mpy	P: 7089298 I: 431543 Z: 135

Kuvaus:

Matalalla soraharjanteella sijaitsevat kaksi tervahautaa. Hauta 2-1 on aivan luonnonsuojelun alueen rajalla. Tervahauta 2-1 sijaitsee 40 m lounaaseen metsätien länsipuolella, osa vallista on tieojan vaurioitama, haudassa kasvaa tieheää nuorta pajukkoa.

Alakohteet:

tervahauta 2-1, halkaisija 15 m, halssi suuntautuu pohjoiseen

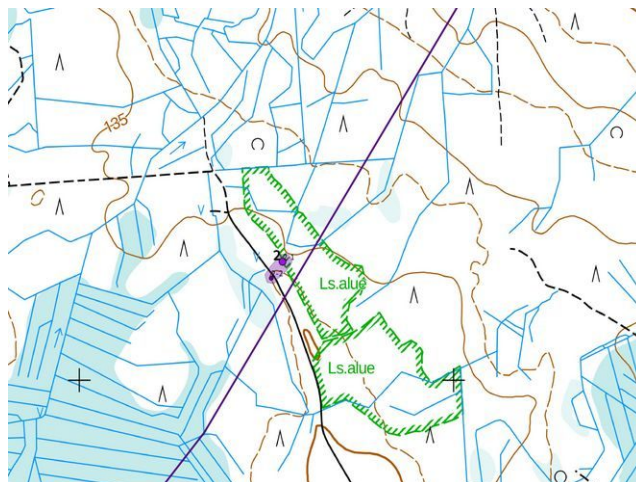
P: 7089297 I: 431544

tervahauta 2-2, halkaisija 10 m, halssi suuntautuu lounaaseen

P: 7089256 I: 431513

Kohde 2-1 tervahauta

Kohde 2. MML:n peruskarttarasteri 1:20 000, 8/2022.

Kohde 2-2 tervahauta

3. Karsikkamäen kangas			
MJ-rekisteri	1000032458	Aiemmat tutkimukset	Mika Sarkkinen ilmoitus 2018 Marika Kostamovaara, tarkastus 2020 Inventointi H-P Schulz 2021
Laji	Kiinteä muinaisjäänös	Ajoitus yleinen	Historiallinen
Tyyppi	Kivirakenteet	Ajoitustarkenne	Uusi aika
Tyyppin tarkenne	Rajamerkki	Koordinaatit ETRS-TM35FIN; Z: m mpy	P: 7088836 I: 430048 Z: 142,50

Kuvaus:

Vuoden 2002 inventoinnissa käytiin vain tarkastamassa ympäristö ja kohteen kunto.

Mj-rekisterin kuvaus:

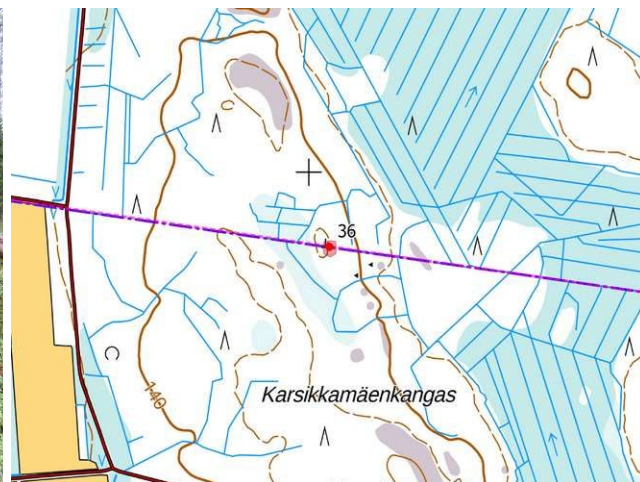
"Haapajärven ja Kärsämäen nykyisellä rajalla on kookas lohkare, jonka kyljessä on kruunuhakkaus ja vuosilukumerkintä 1760. Kyseessä ilmeisesti on vanha Pyhäjoen ja Kalajoen pitäjien välisen rajan merkki."

Inventointi 2021: Kiven korkeus on noin 2 metriä ja sivujen pituudet noin 2 x 3 metriä. Kiven eteläisivulle, tasaiselle hieman alaviistoon olevalle sivulle, on kaiverrettu numerot 1760 ja niiden päälle suuri ruotsinkruunu. Kiven länsisivulle, yläosaan, on kaiverrettu ruotsinkruunu."

Vuoden 2021 inventoinnissa sekä vuoden 2022 inventoinnissa kohteen todettiin olevan ennallaan.

Kiven eteläpuoli.

Kohde 36. Ulkoinen sähkösiirtolinjaus merkitty pinkillä pisteviivalla. MML:n peruskarttarasteri 1:20 000, 11/2021.

Kaiverrus kiven länsisivulla

7. Aineistoluettelo

Kirjallisuus:

Suur-Pyhäjoen historia. Vanhimista ajoista 1860-luvulle. 1968.

Digitaalinen aineisto:

Arkistolaitoksen pitäjänkartasto Haapajärvi, Kärsämäki, Pyhäjärvi, <http://digi.narc.fi/digi/dosearch.ka?o=11>

Geologian tutkimuskeskus,
<http://gtkdata.gtk.fi/Maankamara/index.html>

Jyväskylän yliopiston julkaisuarkisto, <http://www.vanhakartta.fi/>

Maanmittauslaitos, avoimien aineistojen tiedostopalvelu,
<https://tiedostopalvelu.maanmittauslaitos.fi/tp/kartta>

Maanmittauslaitos,
<http://vanhatpainenutkartat.maanmittauslaitos.fi/>

Kapsi ry, >wms-server <http://tiles.kartat.kapsi.fi/ortokuva?>

Museovirasto: Kulttuuriympäristön palveluikkuna, arkeologiset kohteet ja kulttuuriympäristön tutkimusraportit
arkeologia, Haapajärvi, Kärsämäki, Pyhäjärvi
https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_list.aspx
https://www.kyppi.fi/palveluikkuna/raportti/read/asp/r_raportti_list.aspx

Schulz Hans-Peter, Pohjanmaa länsiosa, kulttuuriperintöinventointi. Metsähallitus 2012.
<http://kulttuuriymparisto.nba.fi/netsovellus/rekisteriportaali/portti/default.aspx>